

I den avslutande artikeln, "The 'Société Antiabsurde': Catherine the Great and Freemasonry", redogör Natalie Bayer för den officiella inställningen till frimureri. Den första undersökningen ägde rum 1747 i samband med att frimureriet växte kraftigt. Under årtiondena som följer återkommer en skeptisk hållning till företeelsen. Detta förklarar Bayer som ett sätt att stävja en begynnande självständig civil offentlighet, "scythng down the first independent civic-minded initiative and implementing greater preventive censorships in the struggle against the nascent public sphere." (s. 113) Bakgrunden var de många utländska frimurare, till exempel den kände Cagliostro som besökte Sankt Petersburg 1779–1780, som kom till landet för att upplysa aristokratin genom sina påstådda exklusiva mystiska erfarenheter. Bayers slutsats var att detta inte var mer än ett intellektuellt problem i början för Katarina, det vill säga att det stred mot hennes upplysningsideal. Men i samband med franska revolutionen blev pamfletter och böcker, de hemliga aktiviteterna i logerna, de utländska besökarna och kontakter med utländska loger, sammantaget för de ryska logerna ett politiskt problem. Bayer visar därigenom på ett övertygande sätt hur det officiella Ryssland gradvis motverkade frimureriet under 1700-talets sista decennier, i takt med att logerna radikaliserades, drogs mot det antimonarkiska, antiklerikala och därigenom började ifrågasätta hela den ryska ståndsordningen.

Marcus Willén

Mattias Pirholt (red.), *Constructions of German Romanticism: Six Studies / Konstruktionen der deutschen Romantik: Sechs Studien*, Acta Universitatis Upsaliensis, Historia litterarum 29 (Uppsala: Uppsala universitet, 2011). 189 s.

Constructions of German Romanticism: Six Studies är en delstudie i det av Vetenskapsrådet finan-

sierade projektet "Metamimesis. Ideologi och representation i tidig tysk romantik". Projektet har som uttalat syfte att revidera bilden av övergången från upplysningstidens klassicism till den tidiga tyska romantiken. I stället för att beskriva romantiken som en radikal brytning med det förutvarande, finns en ambition att teckna en mer subtil och nyanserad bild av kontinuiteten mellan den klassicistiska estetiken och romantiken, bland annat genom att påvisa hur konstverk kan rymma olika, motsägelsefulla men samexisterande historiska skikt.

Antologins målsättning är att ge en fördjupad bild av hur romantiken har mottagits, tolkats och konstruerats under historiens gång genom att demonstrera hur man gång på gång försökt konstruera "essensen" i romantikens poesi, filosofi och estetik. Det framgår att dessa konstruktioner har en ideologisk dimension då de även inbegriper tolkningsmatriser som har en delvis determinerande inverkan på vår syn på historia, utveckling och framtidstro. Ett övergripande tema för antologins sex bidrag är historieskrivning, i synnerhet litteraturhistorieskrivning, som ideologisk konstruktion – symptomatisk nog en dimension av historieskrivningen som romantikerna själva i högsta grad var medvetna om och delaktiga i. Antologins aviserade metahistoriska grepp visar sig vara synnerligen fruktbart.

För att illustrera antologins breda omfattning vill jag särskilt nämna tre av antologins bidrag. I "Poetry and Philosophy: Enlightenment, Romanticism, and A.W. Schlegels Jena Lectures" går Anna Cullhed i svaromål med filosofen Frederick C. Beiser och dennes *The Romantic Imperative: The Concept of Early German Romanticism* (2003). Beiser menar att utforskandet av den tidiga tyska romantiken har fallit mellan två stolar. Filosofer har lämnat studiet av denna tidperiod till litteraturvetare. I gengäld har litteraturvetarna saknat en djupgående insikt om romantikens grundläggande metafysiska, epistemologiska, etiska och politiska idéer. Som konsekvens av detta, menar Beiser, är filosoferna

intellektuellt trångsynta, medan litteraturverken i själva verket har en högst amatörmässig förståelse av romantiken. För Beiser är romantiken i första hand en filosofisk och politisk, snarare än en litterär, nyorientering. På ett, i mitt tycke, övertygande sätt lyckas Cullhed emellertid påvisa att Beisers argument delvis vilar på en otillräcklig insikt om skönlitteraturens (i första hand poesins) historiska användningsområden. Före det romantiska genombrottet, betraktades skönlitteratur först och främst som ett specifikt språkbruk, något som också förklarar hur litteraturen historiskt sett har använts inom filosofi, retorik och politik. Genom en läsning av Schlegels Jenaföreläsningar visar Cullhed att litteraturen inte uppfattades, vare sig under upplysningstiden eller romantiken, stå i motsatsställning till vare sig filosofi eller etik. Av denna anledning är det inte heller tillfredsställande att, på det sätt som Beiser gör, isolera romantiken, betraktad som en radikal litterär nyorientering, från romantikens filosofiska eller politiska tankefärer.

Antologins fruktbara infallsvinkel visar sig även i Todd Kontjes (University of California, San Diego) bidrag "The Uses of German Romanticism in the Work of Thomas Mann". Kontjes text visar tydligt hur bearbetningen av romantikens tankegodis har fortsatt långt in på 1900-talet. Genom att sammankoppla tematiken i flera av Thomas Manns verk med några av romantikens nyckeltexter, lyckas Kontje närma sig Manns upptagenhet av "romantikens dubbla arv". Med denna beteckning avser Kontje, det av Mann flitigt tematiserade, motsatsförhållandet mellan å ena sidan romantikens progressiva demokratiska och kosmopolitiska idéer, å andra sidan romantikens reaktionära fascination för våld, myt och antisemitism. Kontje visar hur Mann gång på gång försöker förse sin egen samtid med motbilder till den politiskt suspekta irrationalism som den tyska nationen behövde avvänjas från – som motgift till vad Mann uppfattade som tidens trångsynta nationalism. Det är särskilt intressant att

följa Kontjes analys av hur Manns egen ambivalens tar sig uttryck dels i hans krigsjournalistik, dels i hans skönlitterära produktion.

Det metahistoriska perspektivet som genomsyrar antologin är tydligast genomfört i Pirholts bidrag "Romanticism and Modernity: Master Narrative and the Ideological Construction of Literary History". Pirholts ansats sker i form av en treledad analys. Först beskrivs hur romantiken har avgränsats gentemot andra tankeströmningar som delvis samexisterade under den andra hälften av 1700-talet i Tyskland, bland annat med utgångspunkt i Friedrich Schlegels klassiska motsatspar klassicism–romantik från *Über das Studium der Griechischen Poesi* (1795–1797). Därefter går Pirholt igenom romantikens två politiska huvudlinjer, illustrerade genom motpolerna Madame de Staël (som såg romantiken som progressiv rörelse) och Heinrich Heine (som uppfattade romantiken som reaktionär rörelse). Till slut redogör Pirholt för bakgrunden till att romantiken uppfattats som estetisk revolution, särskilt grundsatserna för romantikens representationsteori – i synnerhet romantikens omtolkning av och relation till mimesisbegreppet. Genom denna analys lyckas Pirholt på ett klarsynt sätt illustrera hur dessa tre nyckelaspekter på olika vis har kombinerats eller samverkat för att bilda romantikens "master narrative". Det vill säga den grundberättelse eller tolkningsmatris som styr var tids romantikuppfattning. Pirholt blottlägger därigenom några av grundsatserna till vår egen tids ideologiska konstruktion av romantiken. I sitt bidrag visar han hur intimt romantikens "master narrative" är sammanvävd med vår förståelse av den europeiska modernitetsprocessen. Det är smart, för att inte säga mycket smart. Bidraget får mig också att bli mycket nyfiken på Pirholts kommande bok *Metamimesis: Imitation in Goethe's Wilhelm Meisters Lehrjahre and Early German Romanticism* (planerad utg., november 2012).

Sammantaget ger bidragen svar på antologins övergripande frågeställningar. Övriga

medverkande i antologin är Roland Lysell som skriver initierat om om Madame de Staëls teaterkritik i *De l'Allemagne*. Religionsforskaren Andreas Kubik (Rostocks universitet) skriver om kristendomsteoretiska aspekter av Novalis' essä "Die Christenheit oder Europa". Sist men inte minst, ger Gernot Müller en tankeväckande bild av Heinrich von Kleists svenska receptionshistoria och hur denna hänger ihop med olika tidsperioders romantikuppfattning. Müllers bidrag är i sig också en intressant skildring av ett enskilt författarskaps kanoniseringsprocess i Sverige.

Fyra av antologibidragen är författade på engelska, två på tyska. Det är en blandning som, i mitt tycke, fungerar alldeles utmärkt, förutsatt att man behärskar båda språken, helst tillsammans med franska. Språkraven utgör möjligen ett hinder för en del presumtiva läsare. Antologin riktar sig emellertid inte till grundstudenter utan har i stället den lovvärda ambitionen att vara ett högspecialiserat inlägg i den internationella forskningsdebatten kring den tidiga tyska romantiken. Det glädjande att svensk litteraturvetenskaplig forskning, i synnerhet, som i detta fall, bra svensk litteraturvetenskaplig forskning, får internationell spridning.

Jon Helgason

Marsha Keith Schuchard, *Emanuel Swedenborg, Secret Agent on Earth and in Heaven: Jacobites, Jews, and Freemasons in Early Modern Sweden*, *The Northern World* 55 (Leiden & Boston MA: Brill, 2012). xviii + 804 s.

Marsha Keith Schuchard, forskare vid University of Texas, har specialiserat sig på esoterism, jakobiter och politiskt frimureri under 1600- och 1700-talen. I den omfattande studien *Restoring the Temple of Vision: Cabalistic Freemasonry and Stuart Culture* (2002) undersökte

hon den politiska och religiösa bakgrunden till de skotska graderna (*Écossais*) inom det tidiga 1700-talsfrimureriet, i synnerhet jakobitiskt influerade engelska och franska frimurarloger med agendan att återinsätta den Stuartska ätten på tronen – avsatt alltsedan Jakob II:s landsflykt 1688. Schuchard visade att hermetiska influenser från judisk kabbala och samtida föreställningar om rosencreutzare i dessa politiserade loger hade länkats till frimureriets övergripande metafor, Salomos tempel, och att ritualer och symbolik underströk den politiska agendan att insätta Karl Edward Stuart (1720–1788) som monark på den engelska tronen.

Med *Emanuel Swedenborg, Secret Agent on Earth and in Heaven: Jacobites, Jews, and Freemasons in Early Modern Sweden* (2012) tar Schuchard ett bredare grepp. Hon utgår från Emanuel Swedenborg (1688–1772), en av 1700-talets mest utforskade personligheter och söker visa hur integrerade hans roller var som vetenskapsman och visionär teosof. Till dessa båda aspekter lägger hon nu tesen att Swedenborg under sina resor även verkade som hemlig agent för den franske kungen Ludvig XV och det projakobitiska hattpartiet i Sverige.

Monografins kronologiska disposition motsvarar Swedenborgs levnadsår, där vart och ett av de tjugotvå kapitlen tilldelas en viss period om två till fem år. Schuchard följer i huvudsak två tematiska huvudlinjer. Den övergripande tesen är som tidigare sagts att Swedenborg ägnade sig åt underrättelseverksamhet under sina rundresor, att han verkade som hemligt sändebud inom europeisk maktpolitik. Den andra linjen följer frimureriets utveckling i Europa med tonvikt på Sverige och den påstådda relationen till Swedenborg. Båda linjerna löper parallellt i undersökningen men om utredningen om Swedenborg dominerar bokens första tredjedel så förekommer Swedenborg därefter alltmer sporadiskt och då som en källa till influens inom det sena 1700-talsfrimureriets tankevärld.